

‘નિયમસાર’ શુદ્ધભાવ અધિકાર. એટલે કે ત્રિકાળી ધ્રુવ, તેને અહીં શુદ્ધભાવ કહે છે. આ શુદ્ધભાવ, પર્યાયમાં જે મોક્ષમાર્ગ ઉત્પન્ન થાય છે એ પણ શુદ્ધ છે, એની વાત નથી. નિશ્ચયથી તો પોતાના ત્રિકાળી દ્રવ્યના અવલંબનથી જે નિર્વિકલ્પ મોક્ષમાર્ગ ઉત્પન્ન થાય છે, એને નિશ્ચયથી તો વ્યવહાર કહે છે. ‘પરમાર્થ વચનિકા’માં છે. નિશ્ચય દ્રવ્ય છે, તો મોક્ષમાર્ગ વ્યવહાર છે. નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ વ્યવહાર છે. પર્યાયના ભેદમાં વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગની અપેક્ષાએ નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ છે. પણ દ્રવ્યની અપેક્ષાએ લઈએ તો નિશ્ચય મોક્ષમાર્ગ પર્યાય છે. આહાહા...! અને પર્યાય એ વ્યવહાર છે, દ્રવ્ય એ નિશ્ચય છે. એ કારણે અહીંયા કહે છે, મમતારહિત આવી ગયું છે.

‘પ્રશસ્ત-અપ્રશસ્ત સમસ્ત મોહ-રાગ-દ્વેષનો અભાવ હોવાથી...’ શુભ કે અશુભ બધા ભાવનો પ્રભુમાં ‘અભાવ હોવાથી આત્મા નિર્મમ છે.’ શુભરાગ મારો છે એ તો એમાં છે જ નહિ. પણ શુભરાગથી ચૈતન્યને લાભ થાય છે. જેમાં જે સ્વભાવ નથી એનાથી એને લાભ થાય, એ છે જ નહિ. એ વિભાવ તો પોતાના સ્વભાવમાં નથી. તો વિભાવથી સ્વભાવમાં લાભ થાય, એ વાત સાચી નથી. પોતાનો ત્રિકાળી સ્વભાવ પોતામાં હયાત, મોજૂદ છે, એ સ્વભાવની પર્યાય જે સ્વભાવના અવલંબનથી પ્રગટ થાય, એ પર્યાય મોક્ષનો માર્ગ છે. આહાહા...! ઘણાંને એમ થાય છે કે, આ નિશ્ચય અહીં કહે છે. વ્યવહાર તો (કહેતા નથી). પ્રભુ! પણ વ્યવહાર કહેવો કોને? મોક્ષમાર્ગ નિશ્ચય થાય છે એ પણ પર્યાય છે. પર્યાયને વ્યવહાર કહ્યો છે. એ વ્યવહાર હોય છે, પણ ખરેખર એ આદરણીય નથી. આદરણીય-ઉપાદેય તો ત્રિકાળી જ્ઞાયક પ્રભુ, અનંતગુણનો રત્નાકર ભંડાર પ્રભુ, એ એક જ સમ્યગ્દર્શનમાં ઉપાદેય છે. મોક્ષમાર્ગ પણ ઉપાદેય નથી, જાણવા લાયક છે. જ્ઞાનનું જ્ઞેય કરવામાં વ્યવહાર છે. તો વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ તો તદ્દન રાગ છે, એ તો અસદ્ભૂત વ્યવહાર છે. હજી મોક્ષમાર્ગ એ નિશ્ચય છે એ સદ્ભૂત અનુપચાર વ્યવહાર છે. આહાહા...! આવા ભેદ બધા.

ત્રિકાળી ભગવાન જ્ઞાયકની અપેક્ષાએ, એના અવલંબનથી એમાંથી નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન પ્રગટ થયા, એ જ પર્યાયની અપેક્ષાએ વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. આહાહા...! એ સદ્ભૂત વ્યવહાર છે. વ્યવહારરત્નત્રય છે એ અસદ્ભૂત વ્યવહાર છે. પણ અહીંયા નિશ્ચયમાં તો દ્રવ્ય નિશ્ચય અને પર્યાય વ્યવહાર એમ ચાલે છે. ‘પંચાધ્યાયીકારે’ તો બધી પર્યાયને વ્યવહાર કહી દીધું છે. આહાહા...! પર્યાય તો છે. પર્યાય છે તો વ્યવહાર છે. પણ વ્યવહાર કોના આશ્રયે પ્રગટ થયો? એ અહીં કહે છે. જુઓ!

‘નિશ્ચયથી ઔદારિક,...’ આદિ શરીર જ આત્માને નથી. આહાહા...! આ ઔદારિક શરીર જે છે, એ આત્માને સ્પર્શતું નથી. આત્મા ઔદારિક શરીરને કદી સ્પર્શતો નથી, પ્રભુ! તો એનું અવલંબન નથી, એ આત્મામાં નથી. ‘વૈક્રિયિક,...’ શરીર. નારકી, મનુષ્યને લબ્ધિ હોય એને ઉત્પન્ન થાય છે અને દેવને (હોય છે). એ વૈક્રિયિક શરીર પણ આત્મા નથી. એ તો જડની પર્યાય છે. આહાહા...! ‘આહારક,...’ શરીર પણ જડની પર્યાય છે. આહાહા...! મુનિને જે હોય. પ્રશ્ન પૂછવામાં આહારક શરીર ઉત્પન્ન થાય છે, છે તો જડ. એ આત્મા નથી. અને ‘તૈજસ અને કાર્મણ્ણ’ તૈજસ જે આ ગરમી આદિ દેખાય. અને કાર્મણ્ણ ૧૪૮ પ્રકૃતિ. આહાહા...! એ કાર્મણ્ણ શરીર એ પ્રકૃતિનો કોઠો. એ આખો ૧૪૮ પ્રકૃતિનો કોઠો (છે).

એ ‘કાર્મણ્ણ નામનાં પાંચ શરીરોના સમૂહનો અભાવ હોવાથી...’ પ્રભુમાં એનો અભાવ છે, ભાઈ! એના અવલંબનથી અને એની ક્રિયાથી આત્માને લાભ થાય એમ ક્યારેય બનતું નથી. ઔદારિક શરીરની ક્રિયા હો, વૈક્રિયિક હો, એ બધી જડની પર્યાય છે. એના અવલંબનથી આત્માને લાભ થતો નથી. કેમ કે પાંચનો અભાવ છે. આહાહા...! એ કારણે ‘નિઃશરીર છે.’ આત્મા નિઃશરીર છે. ત્રિકાળ આત્મા નિઃશરીર છે. આહાહા...! શરીરના અસ્તિત્વમાં શરીર છે, ભગવાનઆત્માના અસ્તિત્વમાં શરીરની નાસ્તિ છે. આહાહા...! એ આત્મા ઉપર દષ્ટિ દેવાથી, દષ્ટિ સમ્યક્ અતીન્દ્રિય આનંદના સ્વાદ સાથે સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રગટ થાય છે, એને ધર્મની શરૂઆત કહેવામાં આવે છે. બાકી વાદવિવાદમાં શું છે? આહાહા...! ‘નિયમસાર’માં વાદવિવાદની તો ના પાડીને? ‘જાણા કમ્મા જાણા જીવા જાણા લલ્લિ-’ પ્રભુ! કોની સાથે તું વાદ કરીશ? કારણ કે વ્યવહારની ઘણી વાતું લખાણમાં આવે. ૧૧મી ગાથાના અર્થમાં લખ્યું છે, કે વ્યવહાર ઘણો આવે લખાણમાં, પણ એનું ફળ સંસાર છે. ‘સમયસાર’ની ૧૧મી ગાથામાં જ્યાં વ્યવહારને અભૂતાર્થ કહ્યો, અભૂતાર્થ એટલે નથી એમ નહિ. છે. પણ અંતરમાં નિશ્ચયને મુખ્ય કરી, મુખ્યને નિશ્ચય કહી, વ્યવહારને ગૌણ કરી અને નથી એમ કહેવામાં આવ્યું છે. આહાહા...! પર્યાય નથી એમ નથી. પર્યાય તો વ્યવહાર છે જ. પણ એનું અવલંબન, આશ્રય કરવા લાયક નથી. એ કારણે અહીં તો પાંચે શરીરનો અભાવ છે. તો શરીરની ક્રિયાથી કોઈ લાભ થાય (એમ નથી). આહાહા...! શરીરની ક્રિયાથી ભગવાનની

ભક્તિ, પૂજા સ્વાહા આદિ થાય છે, એ બધી ક્રિયા શરીર જડની છે. એનાથી આત્માને ધર્મ થાય એ આત્મામાં છે જ નહિ ને. છે નહિ એનાથી ધર્મ ક્યાંથી થાય? આહાહા...! નિશ્ચયથી આત્મા નિઃશરીર છે.

‘નિશ્ચયથી પરમાત્માને...’ પરમાત્મા એટલે આ આત્મા. આહાહા...! પરમ આત્મા. પરમ ઉત્કૃષ્ટ આત્મસ્વરૂપ. સનાતન અનાદિ સત્ય, પરમસત્ય પરમાત્મા. ‘નિશ્ચયથી પરમાત્માને પરદ્રવ્યનું અવલંબન નહિ હોવાથી...’ પરદ્રવ્યનું અવલંબન નહિ હોવાથી... આહાહા...! ભગવાન અને ભગવાનની વાણી પરદ્રવ્ય છે. બહુ આકરી વાત, પ્રભુ! એકાંત લાગે. શું કરીએ? માર્ગ તો આ છે. આહાહા...! એ નિરાલંબન-અવલંબન નહિ હોવાથી. ‘પરદ્રવ્યનું અવલંબન નહિ હોવાથી...’ પ્રભુ આત્મામાં... આત્મા શબ્દ ન લીધો પરમાત્મા શબ્દ લીધો. આહાહા...! પરમાત્મસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મા, ત્રિકાળી પરમાત્મસ્વરૂપ, તેને પરદ્રવ્યનું ક્રિયિત અવલંબન, આલંબન નથી. ભગવાનની મૂર્તિ આદિના આલંબનમાં તો શુભભાવ છે. એ કાંઈ આત્મભાવ નથી. થાય છે. વ્યવહાર ભાવ હોય છે, પણ એ બંધનું કારણ છે. આહાહા...!

આ જે મોક્ષમાર્ગ છે, એ તો પરદ્રવ્યનું અવલંબન નહિ હોવાથી આત્મા નિરાલંબ છે. ‘આહાહા...! કોઈપણ ચીજની એને અપેક્ષા નથી. એનું આલંબન નથી. એનું ધ્યેય કરીને, પરદ્રવ્યનું ધ્યેય કરીને કંઈ લાભ થાય, એવું સ્વરૂપમાં નથી. સ્વરૂપ પરદ્રવ્યથી ભિન્ન તદ્દન નિરાલંબન છે. આહાહા...! આ એકલી નિશ્ચયની વાત આવે એટલે લોકોને જરી (આકરી લાગે છે). નિશ્ચયની સાથે પર્યાયને વ્યવહાર કહે છે ને. પણ એ તો જાણવાલાયક છે, આદરવા લાયક ત્રિકાળી આત્મા પરદ્રવ્યના અભાવરૂપ નિરાલંબન વસ્તુ, પરની કોઈ અપેક્ષા એને નથી. આહાહા...! એ નિશ્ચય હો તો પછી મોક્ષમાર્ગ જે પ્રગટ થાય છે, તેને પર્યાયથી સદ્ભૂત વ્યવહાર કહે છે. અને એ વખતે જરી મંદતા છે તો રાગ પણ આવે છે. તો એ અસદ્ભૂત વ્યવહારનયથી છે એમ જાણવું કે છે. આદરવા લાયક નથી. આહાહા...! વ્યવહારનય છે, તો નયનો વિષય છે પણ એ વિષય આદરણીય નથી. આહાહા...!

અહીં તો ટીકાકારે આત્માને પરમાત્મા કહ્યો. ‘નિશ્ચયથી પરમાત્માને...’ આહાહા...! એ પરમાત્મા એટલે વીતરાગ કેવળી નહિ. આ પરમાત્મા. પરમ આત્મા. પૂર્ણાનંદનું સ્વરૂપ જે સત્ત્વ. સત્, પૂર્ણ સત્ અનાદિ અનંત સત્, એ સત્ એ પરમાત્મસ્વરૂપ છે. એ પરમાત્મસ્વરૂપને પરદ્રવ્યનું ક્રિયિત પણ આલંબન નથી. આહાહા...! આ શરીરનું જાવું, આવવું. દેવ-ગુરુ-ધર્મ પાસે જાવું, સાંભળવું એ બધું થાય તો છે. એ આલંબન નથી, પ્રભુ! થાય છે એમ જાણવાલાયક છે. એ જ્ઞાનનો સ્વભાવ સ્વપરપ્રકાશક છે, તો પરપ્રકાશમાં એ જાણવા લાયક છે. આહાહા...!

પરનું કાંઈક બહારનું કરવું છે, એમાં તો કર્તાબુદ્ધિ થાય. અને કર્તાબુદ્ધિ છે તો ત્યાં મિથ્યાત્વ છે. આહાહા...! ‘કરે કર્મ સો કરતારા, જો જાને સો જાણનહારા. કર્તા સો જાણે નહિ કોઈ.’ કર્તા-રાગનો કર્તા, વિકલ્પનો કર્તા રચવાવાળો હું છું, એમ હોય તો એ ક્રિયિત

આત્માને જાણતો નથી. ‘કર્તા સો જાણે નહિ કોઈ, જાણે સો કર્તા નહિ હોઈ.’ આહાહા...! એવો ભગવાનઆત્મા નિરાલંબન છે. કોઈનું અવલંબન નથી.

નિશ્ચયમાં તો ભગવાન પરમાત્માની વાણી અને પરમાત્મા પણ પરદ્રવ્ય છે. એ કારણે પરદ્રવ્યનું... આહાહા...! ‘અવલંબન નહિ હોવાથી આત્મા નિરાલંબ છે.’ આહાહા...! અરે...! એક પણ બોલ બરાબર બેસે... ‘જયસેનાચાર્ય’ની ટીકામાં લખ્યું છે, એકપણ બોલ યથાર્થ બેસે તો બધા બોલ એમાં આવી જાય છે. એક ભાવ પણ યથાર્થ બેસે.. એવો પાઠ છે. ‘જયસેનાચાર્ય’ની ટીકામાં સંસ્કૃતમાં છે. એક ભાવ પણ બરાબર બેસે તો સમસ્ત ભાવ તેને યથાર્થ ભાસે. પણ એકેય ભાવના ઠેકાણા નથી, તેને એક પણ વાત યથાર્થ બેસતી નથી. આહાહા...! પછી.

પરિગ્રહ એમાં નથી. ભગવાનમાં મિથ્યાત્વ નથી. આહાહા...! પ્રભુમાં મિથ્યાત્વ નથી. એ તો આનંદનો સાગર, પ્રભુ! શ્રદ્ધાસ્વરૂપ જ છે. સમ્યગ્દર્શન તો પર્યાય છે. પણ એનું કારણ શ્રદ્ધા ત્રિકાળી જે શ્રદ્ધાસ્વરૂપ, જે પારિણામિકભાવે શ્રદ્ધાસ્વરૂપ છે. આહાહા...! એ કારણે એમાં મિથ્યાત્વ નથી. ‘વેદ,...’ નથી. સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ, નપુંસક વેદ એ અભ્યંતર પરિગ્રહ છે. આહાહા...! મિથ્યાત્વ પણ અભ્યંતર પરિગ્રહ છે. બહારનો પરિગ્રહ છૂટ્યો. એ છુટ્ટા જ છે. એને છોડવું એમ નથી. પણ અંદરનો પરિગ્રહ જે પકડી રાખ્યો છે, એને છોડવો. કેમ કે એ આત્માના સ્વભાવમાં નથી. આહાહા...!

‘વેદ,...’ વેદની વાસના આત્મામાં નથી. પ્રભુ તો અવેદી ત્રિકાળી છે. આહાહા...! વેદની વાસના એ તો આકુળતા અને દુઃખ છે. આનંદ-સાગરમાં એ વેદનો અભાવ છે. ‘રાગ,...’ શુભ કે અશુભ રાગ, એનો અભાવ છે. જેનો જેમાં અભાવ છે, પ્રભુ! એનો એને લાભ થતો નથી. એ અંતરમાં અનુભવથી બેસવું એ અલૌકિક વાત છે, પ્રભુ! આહાહા...! કોનું માનવું? બોલવું એ ભાષા પણ જડની છે. હું બોલું છું. આહાહા...! એ પણ મિથ્યાત્વ છે. આહાહા...! બોલવું જડની પર્યાય છે. ભાષાવર્ગણની ભાષા પર્યાયરૂપે પરિણમન, ભાષાવર્ગણની ભાષારૂપે પરિણમન એ ભાષા છે. એ આત્મામાં નથી. આહાહા...! મોટા વક્તા થવું અને વક્તાપણાનું અભિમાન કરવું... આહાહા...! આત્મા વક્તા નથી. રાગ નથી. હું કહું એવો વિકલ્પ પણ નથી.

પ્રભુએ ‘સમાધિશતક’માં તો ત્યાં સુધી લીધું છે, કે બીજાને સમજાવવામાં જે વિકલ્પ ઉઠે છે, એ પાગલપણું છે એમ લખ્યું છે. કેમ કે એ વિકલ્પથી પોતાને લાભ નથી, તેમ એ વિકલ્પથી પરને પણ લાભ નથી. આહાહા...! અરે...રે...! આવો વ્યવહાર, એનો અભાવ (છે એ) અંતરમાં બેસવું કઠણ છે. અંતર આત્મ ચૈતન્યની જ્યોત. ઝળહળતી જ્યોત. સ્વયં જ્યોતિ. જ્ઞાનની સ્વયં જ્યોત અને સુખનું ધામ, આનંદનું ધામ-ક્ષેત્ર આ છે. અતીન્દ્રિય આનંદનું ક્ષેત્ર છે, એમાં રાગની ગંધ નથી. કોઈપણ શુભરાગ તીર્થંકર ગોત્ર બંધાય, એ રાગનો પણ

આત્મામાં અભાવ છે. આહાહા...! છે?

‘દ્વેષ,...’ દ્વેષનો અભાવ. કોઈ ચીજ અણગમે, ઠીક ન લાગે અને દ્વેષ થાય છે, એ વસ્તુમાં નથી, પ્રભુમાં એ નથી. પ્રભુ તો જ્ઞાતા-દષ્ટા જ્ઞાન, દર્શન, આનંદથી ભરેલો છે. આહાહા...! કોઈ ચીજ અણગમતી લાગે, અસુંદર લાગે, એવો વસ્તુનો સ્વભાવ નથી. એ તો દ્વેષનો અંશ છે. એ આત્મામાં નથી.

‘હાસ્ય,...’ આહાહા...! હાસ્ય પણ આત્મામાં નથી. નિશ્ચયથી તો પ્રભુ! હાસ્ય એ પાપ છે. આહાહા...! જેમ આ રાગ અને દ્વેષ પાપ છે. એ પાપ છે. પ્રભુ તો જ્ઞાતા-દષ્ટા છે. એમાં હાસ્યનો અભાવ છે. આહાહા...! ઉદાસ. આખી દુનિયાથી ઉદાસ પ્રભુ છે. ચૈતન્યસત્તામાં એનું આસન છે. આહાહા...! ઉદાસીનો અહં. આહાહા...! કીધું ને એ તે દિ’?

(સંવત) ૧૯૬૪ ની સાલ. નાટક જોવા ગયા તો એ સાંભળ્યું હતું. અઢાર વર્ષની ઉંમરે. ૭૨ વર્ષ પહેલા. અત્યારે ૮૦ વર્ષ થયા છે. આહાહા...! એ વખતે એ કહેતા હતા, કે પ્રભુ! આહાહા...! તું નિરાલંબી છો અને શુદ્ધ છો. આહાહા...! અને તારામાં કોઈ વિકલ્પ નથી તું તો ઉદાસીન છો. એ કહેનારને કાંઈ ખબર ન મળે. એ તો નોકરી, નાટકની નોકરી (હતી). આહાહા...! પણ એ વખતે પણ કીધું, તમે શું બોલો છો? મને ખ્યાલ ન આવે તો તમારી ચોપડી હોય તો લાવો. બાર આનાની ટીકિટ હતી અને બાર આનાની ચોપડી હતી. તમે શું બોલો છો એ મને ખ્યાલ આવ્યા વગર કેમ...? તો એ કહે છે કે ઉદાસીનો અહંમ. આહાહા...! બેટા! તું ઉદાસીનો, શુદ્ધોસિ, બુદ્ધોસિ, ઉદાસીનોસી, નિર્વિકલ્પોસી (છો). આહાહા...! એમ ભગવાન! નાટકમાં પણ એમ કહેતા હતા. આ તો ભગવાનની વાણી છે. આહાહા...! સંતોની વાણી એ ભગવાનની જ વાણી છે. કેવળજ્ઞાનના કેડાયતો કેવળજ્ઞાને જે કાંઈ... આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- પ્રથમાનુયોગના કથન...

ઉત્તર :- સાક્ષાત ભગવાનની દિવ્યધ્વનિ આ છે. પ્રભુ!

કહે છે, ‘હાસ્ય,...’ નથી. આહાહા...! એ તો પંડિતે પણ જોયું છે. હાસ્ય પાપ છે. તમે જોયું છે? પાપ છે. મુનિના દસ ધર્મનું પુસ્તક બનાવ્યું છે ને? એમાં હાસ્યને પાપ કહ્યું છે.

‘રતિ,...’ રાજીપો થવો. શેમાં રાજીપો થાય? પ્રભુ! અતીન્દ્રિય આનંદના નાથ પાસે રાજીપાની ચીજ ક્યાં છે? આહાહા...! એમાં રતિ નથી. આ રાજીપો, હોં! અંદર આનંદનો રાજીપો તો ભર્યો છે. પણ બહારની કોઈ ચીજ... ઓહોહો...! એક દિવસમાં કદાચિત્ કોઈ અબજ રૂપિયા ઉપજ્યા, તો પણ રતિ આત્મામાં નથી. રતિ આત્મામાં નથી, પ્રભુ! આહાહા...! રાજીપો થવાની ચીજ નથી.

એમ ‘અરતિ,...’ દિલગીરી. કોઈ પ્રતિકૂળ ચીજ દેખીને અથવા પોતાને આ ચીજ પ્રતિકૂળ છે, એમ માનીને અરતિ થાય છે. આહાહા...! એ અરતિ પ્રભુમાં નથી. પાપ છે. આહાહા...!

‘શોક,...’ દીકરા-દીકરી ગુજરી જાય કે લક્ષ્મીનો નાશ થઈ જાય, મકાન બળી જાય, લાખો-કરોડો રૂપિયાનું મકાન હોય અને સળગી જાય. અંદરથી એકદમ વીજળીનો ભડકો થાય, બળીને રાખ થઈ જાય.

‘મુંબઈ’માં એવું બન્યું હતું. મોટું મકાન બનાવ્યું હતું. કરોડો રૂપિયાનું મકાન. એમાં સ્તંભ હોયને? એને શું કહેવાય? સીમેન્ટ. સીમેન્ટ કચાશવાળી હતી. બધા માણસો કામ કરીને સૂતા હતા. બાર વાગ્યા સુધી કામ કર્યું અને પછી જમીને સૂતા હતા. ઉપરથી પડ્યું. ચારસો માણસ... આહાહા...! ભૂક્કા ઉડી ગયા, મરી ગયા. આહાહા...! એક આપણા પણ ‘અમરેલી’ના... શું નામ? ભૂલી ગયા. ‘અચરજભાઈ’. એ પણ મકાન બનાવતા હતા, ઉપરી કર્તા હતા, અને બનાવનાર કારીગર હતા, બન્ને બેઠા હતા. એમાં ઉપરથી મકાન પડ્યું. હલકી સીમેન્ટ વાપરી હતી. બંને મરી ગયા. આહાહા...! કોનો શોક કરવો? જે સમયે જે ચીજ જે રીતે બનવાની તે રીતે બને છે ને બનશે જ. પરમાત્મામાં એ ચીજ નથી. કોની અરતિ કરવી? શોક કરવો?

‘ભય,...’ નથી. ભગવાન તો નિર્ભય છે. સમક્રિતનો પણ નિઃશંક જે ગુણ છે ને? પહેલો નિઃશંક એટલે નિર્ભયતા છે. નિઃશંક કહો કે નિર્ભય કહો. ભગવાનઆત્માની જે શ્રદ્ધા થઈ એ તો નિર્ભય છે. આહાહા...! આખી દુનિયાનો ભય એને નથી. નિઃશંક. સમક્રિતના પહેલા બોલમાં. એનો મૂળ અર્થ તો નિર્ભય છે. નિડર, નિર્ભય. આનંદનો નાથ જ્યાં અનુભવમાં આવ્યો, તો કોઈ ચીજથી એને ભય લાગતો નથી. સિંહ આવે તો પણ ભય નથી લાગતો. આહાહા...!

‘શ્રીમદ્’ ‘અપૂર્વ અવસર’માં કહે છે,

‘એકાકી વિચરતો વળી સમશાનમાં,
એકાકી વિચરતો વળી સમશાનમાં,
વળી પર્વતમાં વાઘ સિંહ સંયોગ જો.’

આહાહા...! વાઘના, સિંહના સંયોગમાં પણ મનમાં ક્લેશ નહિ. આહાહા...! એ તો મિત્ર છે. મારે શરીર રાખવું નથી અને મારું શરીર છે નહિ, તો એ લઈ જાય છે અને ખાય છે માટે એ મારો મિત્ર છે. ‘અપૂર્વ અવસર’માં એમ લખ્યું છે. ‘પરમમિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ.’ આહાહા...!

‘એકાકી વિચરતો વળી સમશાનમાં,
વળી પર્વતમાં વાઘસિંહ સંયોગ જો.’ આહાહા...!

‘અડોલ આસન ને મનમાં નહિ ક્ષોભતા.’

આસન અડોલ, મનમાં ક્ષોભ નહિ, મનમાં પણ કંપ નહિ. આહાહા...! પરમમિત્રનો જાણે યોગ થયો. પ્રભુ! સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર દશા.. આહાહા...! એ પરમેશ્વરપદ પ્રાપ્ત

કરવું એ કોઈ અલૌકિક છે.

એમ અહીંયા કહે છે, કે બિલકુલ ભય નથી. ‘જુગુપ્સા,...’ નથી. કોઈ ચીજની દુગંછા નહિ. શેય છે. શેયમાં ભાગ કેવો? એ દુગંછા અને આ દુગંછા રહિત એમ શેય તરીકે સર્વ આખુ જગત, એમાં ભાગ પાડવો દુગંછાવાળી ચીજ એ મિથ્યાત્વ છે. આહાહા...! એ ‘જુગુપ્સા,...’ ભાવ આત્મામાં નથી. આહાહા...!

‘ક્રોધ,...’ કષાયભાવ, ક્રોધભાવ એ દ્વેષનો અંશ છે. એ નથી. ‘માન,...’ નથી. કોનું માન? પ્રભુ પરમાત્મા જ્યાં નજરે પડ્યા, જ્યાં અનુભવમાં આવ્યો, ત્યાં કોનું ભાન? આહાહા...! ‘માયા,...’ માયા આત્મામાં છે જ નહિ. કપટનો અંશ આત્મામાં નથી. અને ‘લોભ,...’ પણ નથી. ઇચ્છામાત્રનો લોભ... આહાહા...! મોક્ષની ઇચ્છા, એ ઇચ્છાનો પણ અભાવ છે. આહાહા...! એવો ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ અંદર બિરાજે છે. અતીન્દ્રિય આનંદની ગાંઠડી છે. આહાહા...! એ ગાંઠ ખોલ. મિથ્યાત્વ છૂટતાં ગાંઠડી ખૂલી જાય છે. અતીન્દ્રિય આનંદના ઝરણા ઝરે છે. એવી ચીજમાં આ લોભ નથી. પર તરફની ઇચ્છામાત્રનો લોભ નથી. આહાહા...!

‘ચૌદ અભ્યંતર પરિગ્રહોનો...’ ચૌદ કીધા ને? ‘ચૌદ અભ્યંતર પરિગ્રહોનો અભાવ હોવાથી આત્મા નીરાગ છે.’ ચૌદ પ્રકારના પરિગ્રહનો ભગવાનઆત્મામાં અભાવ છે. ચૌદ પ્રકારના અભ્યંતર પરિગ્રહ અને દસ પ્રકારનો બાહ્ય પરિગ્રહ, એમ ચોવીસ પ્રકારના પરિગ્રહ કહ્યા છે. અહીં તો કહે છે, ૧૦ પ્રકારના પરિગ્રહ તો બાહ્ય છે. એના તો ગ્રહણ-ત્યાગ નથી. આહાહા...! એ બાહ્ય જે પરિગ્રહ છે, એના ગ્રહણ-ત્યાગ નથી. પણ અનાદિથી આને ગ્રહણ માને છે. એ અભ્યંતર પરિગ્રહ છે. ભગવાન એનાથી રહિત નિરાગ છે. આહાહા...!

‘નિશ્ચયથી સમસ્ત પાપમળકલંકરૂપી કાદવને ધોઈ નાખવામાં...’ આહાહા...! મુનિરાજ ‘પદ્મપ્રભમલધારીદેવ’ વીતરાગી સંત હતા. વીતરાગભાવનો આલેખ કરે છે. વીતરાગભાવનો આલેખ કરે છે. આહાહા...! ‘નિશ્ચયથી સમસ્ત પાપમળ કલંકરૂપી કાદવને ધોઈ નાખવામાં સમર્થ,...’ એવા પ્રભુ સમર્થ, ‘સહજ-પરમવીતરાગ-સુખસમુદ્રમાં મગ્ન...’ આહાહા...! સ્વાભાવિક પરમવીતરાગ એવો સુખનો સમુદ્ર છે. આહાહા...! અંગુલના અસંખ્ય ભાગમાં નિગોદના અનંત જીવ (રહે છે). એક એક જીવમાં અનંત (ગુણ) સમુદ્ર ભર્યો છે. ક્ષેત્રની મોટાઈની જરૂર નથી. એની શક્તિ અને સહજ સામર્થ્યની જરૂર છે. આહાહા...! નિગોદના જીવમાં પણ આ ‘સહજ પરમવીતરાગ-સુખસમુદ્રમાં મગ્ન (ડૂબેલી, લીન) પ્રગટ સહજાવસ્થાસ્વરૂપ...’ આહાહા...! આ તો પછી અવસ્થા કીધી. સહજ અવસ્થા. આનંદસમુદ્ર ભગવાનઆત્મા એની પર્યાયમાં ઝરણું આવવું, શુદ્ધ ચૈતન્યઘન જે છે, એમાં એકાગ્ર થઈને, પર્યાયમાં સહજ અવસ્થામાં આનંદ આવવો, એ સહજ અવસ્થાસ્વરૂપ, જે સહજજ્ઞાન શરીર... આહાહા...! એ સહજ જ્ઞાનશરીર આત્મા છે. આત્માને તો જ્ઞાનશરીર છે. આહાહા...! ‘તેના વડે પવિત્ર હોવાને લીધે...’ સહજ

જ્ઞાનશરીર, ‘તેના વડે પવિત્ર હોવાને લીધે આત્મા નિર્દોષ છે.’ આહાહા...! પ્રભુ તો નિર્દોષ જ છે. સદોષાદિ તો પર્યાયમાં છે. વસ્તુમાં અંશે પણ દોષ નથી. આહાહા...! અહીં દષ્ટિ કરાવવી છે.

નિયમ-નિયમ. વસ્તુનો નિયમ-સાર. વસ્તુનો નિયમ. આ આગળ ગાથામાં આવશે. વસ્તુનો નિયમ છે, એ વસ્તુના નિયમનો આ સાર છે. આહાહા...! વીતરાગભાવ છે. લુખ્યા રાગ. રાગવાળાને લુખ્યા લાગે. પણ વાત તો રસકસવાળી છે. શાંતિ અને આનંદના રસકસવાળી વાત છે. આહાહા...! સહજ અવસ્થા છે.

‘પવિત્ર હોવાને લીધે...’ પવિત્ર એ શું કહ્યું? ‘સહજજ્ઞાનશરીર તેના વડે...’ જ્ઞાનરૂપી શરીર. આહાહા...! ભગવાનને તો જ્ઞાનશરીર છે. આ ઔદારિક શરીર આદિ નથી. એ તો પહેલા આવી ગયું. ‘તેના વડે પવિત્ર હોવાને લીધે આત્મા નિર્દોષ છે.’ આહાહા...! આ ‘નિયમસાર’. વસ્તુનો નિયમ, વસ્તુનો કાયદો-નિયમ, એનો આ સાર છે. આહાહા...!

‘સહજ નિશ્ચયનયથી...’ આહાહા...! ‘સહજ જ્ઞાન,...’ સ્વાભાવિક ત્રિકાળી જ્ઞાન, ‘સહજ દર્શન,...’ ત્રિકાળ, ‘સહજ ચારિત્ર,...’ ત્રિકાળ. આહાહા...! ચારિત્ર પર્યાયમાં છે એ નહિ. પર્યાયમાં છે એ ચારિત્રગુણની પર્યાય છે. સહજચારિત્રગુણ એક ત્રિકાળ આત્મામાં છે. ‘સહજ ચારિત્ર, સહજ પરમવીતરાગ સુખ...’ સહજપરમવીતરાગ સુખ આદિ. આહાહા...! ‘વગેરે અનેક પરમ ધર્મોના આધારભૂત...’ એવા અનંતગુણના આધારભૂત. એ પણ આધારની વ્યવહારથી વાત કરી છે. ગુણ આધેય અને દ્રવ્ય આધાર એ વ્યવહારથી વાત કરી છે. આધાર-આધેય વસ્તુ એક જ છે. લોકોને સમજાવવા માટે (કહ્યું છે) કે અનંતગુણ છે, એનો ભગવાન આધાર છે. આધેયમાં ગુણ છે. આહાહા...! એ ચીજ કોઈ પર્યાયના અને રાગના આધારે છે એમ નથી. ગુણનો આધાર છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘અનેક પરમ ધર્મોના આધારભૂત નિજ પરમતત્ત્વને જાણવામાં સમર્થ...’ નિજ પરમતત્ત્વ, ‘નિજ પરમતત્ત્વને જાણવામાં સમર્થ હોવાથી આત્મા નિર્મૂઢ છે;...’ આહાહા...! એમાં મૂઢતા નથી. નિર્મૂઢના બે અર્થ કરશે. એક ત્રિકાળ નિર્મૂઢ છે એ પહેલી વાત કરી. ‘અનેક પરમ ધર્મોના આધારભૂત નિજ પરમતત્ત્વને જાણવામાં સમર્થ હોવાથી આત્મા નિર્મૂઢ (મૂઢતા રહિત) છે;...’ એ ત્રિકાળની વાત કરી. હવે વર્તમાન મૂઢતા રહિત. વર્તમાન મૂઢતા રહિત કેવળજ્ઞાન લે છે. આહાહા...!

‘અથવા, સાદિ-અનંત...’ પહેલા મૂઢતા કહી એ અનાદિઅનંત નિર્મૂઢ પ્રભુ છે. અને એના આશ્રયથી સાદિઅનંત નિર્મૂઢતા પ્રગટે છે. નિર્મૂઢ જે અનાદિઅનંત પ્રભુ, એના આશ્રયે સાદિઅનંત નિર્મૂઢતા પ્રગટે છે. ‘સાદિ-અનંત અમૂર્ત...’ અમૂર્ત-રંગ-ગંધ-સ્પર્શ નહિ. ‘અતીન્દ્રિય...’ ઇન્દ્રિયરહિત ‘સ્વભાવભાવવાળા...’ એવા સ્વભાવભાવવાળા ‘શુદ્ધસદ્ભૂત વ્યવહારનય...’ આ કેવળજ્ઞાન... આહાહા...! એ વ્યવહારનય છે. ‘શુદ્ધસદ્ભૂત વ્યવહારનય..’

છે. પર્યાય છે ને? આહાહા...! ત્રિકાળ નિર્મૂઢ છે એ નિશ્ચય છે અને એના અવલંબને કેવળજ્ઞાન, મુક્તદશા (પ્રગટે) એ સાદિઅનંત (વ્યવહારનય છે). ‘વ્યવહારનયથી ત્રણકાળના અને ત્રણલોકના સ્થાવર-જંગમસ્વરૂપ સમસ્ત દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયોને...’ આહાહા...! સમસ્ત જીવ આદિ પદાર્થ છે દ્રવ્ય છે એ દ્રવ્ય-વસ્તુ. ગુણનું એકરૂપ તે દ્રવ્ય. ગુણનું રૂપ તે શક્તિ-ગુણ અને વર્તમાન તેની પરિણતિ એ પર્યાય. ત્રણકાળના જે દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય છે, એને ‘એક સમયે જાણવામાં સમર્થ...’ આહાહા...! નિર્મૂઢતાના બે અર્થ કર્યા. ત્રિકાળ નિર્મૂઢતા છે, તો પર્યાયમાં નિર્મૂઢતા આવે છે. આહાહા...! આવી વાત છે. ઝીણી વાત લાગે. વસ્તુ આ છે. અરે...! દેહ છૂટી જશે. કોઈ સહાયક નથી, કોઈ મદદગાર નથી. એકલું તત્ત્વ અનાદિથી (રહ્યું છે). ગાથા છે ને? એકલો જન્મ્યો, એકલો મર્યો, એકલો રહ્યો, આ એકલો મુક્તિ પામ્યો. આહાહા...! શ્લોક છે. આહાહા...!

અહીંયા કહે છે, આવી પર્યાય જે ત્રણકાળ (જાણે). ઓહોહો...! જે દ્રવ્યની પર્યાય હજી પ્રગટી નથી, ભવિષ્યની અનંત પર્યાય, અનંતા દ્રવ્યની... આહાહા...! આકાશનો પણ જ્યાં અંત નથી. ક્ષેત્રથી આકાશનો અંત નથી. ચારે બાજુ ચૌદ બ્રહ્માંડ એક રાઈ તુલ્ય છે. ચારે બાજુ આકાશ અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... ક્યાંય કોઈ દિશામાં અંત નથી. એવા આકાશની પર્યાયને પણ જાણવામાં સમર્થ. આહાહા...! પર્યાયની વાત છે. એવું આકાશ, જેનો અંત નથી. જાણી લીધું માટે અંત થઈ ગયો એમ નથી. અંત નથી... અંત નથી... એમ જાણ્યું. ચારે બાજુ ચૌદબ્રહ્માંડ તો એક રાઈતુલ્ય છે. બાકી અનંત... અનંત... અનંત... અનંત... દશે દિશા ચારે કોર, એને પણ એક સમયમાં જાણવામાં સમર્થ છે. આહાહા...! એવું કેવળજ્ઞાન. આ કેવળજ્ઞાનની વાત કરે છે. પર્યાયની. આહાહા...!

એક સમયમાં જાણવામાં સમર્થ. સકળ-વિમળ. પૂર્ણ નિર્મળ. ત્રણકાળના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને જાણ્યા, તો એવો કોઈ મેલ થયો, ભેદ થયો, મેલ થયો? ના. એ તો પોતાનું નિજ સ્વરૂપ જ છે. પરને જાણવું એ તો પોતાના નિજ સ્વરૂપમાં સ્વસ્વરૂપ છે. એથી તેને વિમળ કહે છે. સકળવિમળ-જરીયે મલિનતા નહિ. આહાહા...! નહિતર છે તો શુદ્ધસદ્ભૂત વ્યવહાર. કેવળજ્ઞાન એ શુદ્ધસદ્ભૂત વ્યવહાર છે. પર્યાય છે ને? શુદ્ધ છે, સદ્ભૂત છે, ભેદ છે. શુદ્ધસદ્ભૂત વ્યવહાર છે. આહાહા...! એ પર્યાયમાં ત્રણકાળ, ત્રણલોક જણાય છે. એવો પ્રભુ! એની પર્યાયનું એટલું સામર્થ્ય છે. તો એના દ્રવ્યના સામર્થ્યતાની નિર્મૂઢતાની વાત શું કરવી? એમ કહે છે. આહાહા...!

દ્રવ્યની નિર્મૂઢતા તો અપાર.. અપાર.. અપાર પડી છે. જેમ આકાશનો ક્ષેત્રથી પાર નહિ. એમ અંદર ગુણની શક્તિનો ભાવ પાર નહિ. આકાશનો ક્ષેત્રથી પાર નહિ. એમ આ ગુણના ભાવના સામર્થ્યનો ભાવથી પાર નહિ. આહાહા...! અહીં તો સહેજ કાંઈક વસ્તુ સારી મળે, શરીર ઠીક મળે, કે બાયડી કાંઈક મળે, પૈસા મળે ત્યાં અંદર અભિમાન આવી

જાય. આહાહા...! પ્રભુ તારી શક્તિ તો ત્રણકાળ, ત્રણલોકને જાણવાની પર્યાય છે ને. દ્રવ્યની તો વાત શું કરવી? આહાહા...! કોઈ ચીજ મારી છે એવું તો વસ્તુના સ્વરૂપમાં નથી. એને જાણવું એવી શક્તિ છે એમ કહેવાય છે. ખરેખર તો એ જ્ઞાન પોતાની પર્યાય છે. પણ પરને પણ જાણવાની શક્તિ પોતાથી પોતામાં છે. આહાહા...!

‘સકળ-વિમળ (સર્વથા નિર્મળ) કેવળજ્ઞાનરૂપે અવસ્થિત થવાથી...’ ભગવાન કેવળજ્ઞાનરૂપે અવસ્થિત થવાથી. આહાહા...! આજે માખણ છે, બાપા! તત્ત્વનું મર્મ-રહસ્ય છે. પૂર્ણાનંદનો નાથ નિર્મૂઢ છે. પણ પર્યાયમાં કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થયું એ નિર્મૂઢ છે. આહાહા...! એ કેવળજ્ઞાનમય, ‘કેવળજ્ઞાનરૂપે અવસ્થિત થવાથી આત્મા નિર્મૂઢ છે.’ એ પર્યાયથી નિર્મૂઢ કહ્યું. કાંઈ જાણ્યા વિના રહેતું નથી. અને પૂર્ણ જાણ્યું માટે વિકલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે એમ નથી. એવી નિર્મૂઢ કેવળજ્ઞાન પર્યાય છે. એક સમયની પર્યાય ત્રણકાળ, ત્રણલોકને પરને સ્પર્શ્યા વગર, પર તરફનો ઉપયોગ કર્યા વગર, પોતાના સ્વરૂપમાં પોતાની શક્તિના સામર્થ્યથી કેવળજ્ઞાનમાં બધા નિર્મૂઢ રહીને જાણે છે. આહાહા...!

‘કુંદકુંદાચાર્ય’ કહે કે, મેં તો મારી ભાવના માટે ‘નિયમસાર’ બનાવ્યું છે. આહાહા...! મારી ભાવના, મારી ભાવના માટે મેં તો બનાવ્યું છે. આહાહા...! એ લોકો સાંભળે... આહાહા...! ન્યાલ કરવાનો રસ્તો છે, પ્રભુ! ન્યાલ તો એ ન્યાલ (છે). આહાહા...! નિર્મૂઢ તત્ત્વ દષ્ટિમાં આવે એ ન્યાલ. અને નિર્મૂઢતા પર્યાયમાં પ્રગટ થાય એ ન્યાલ.. બાકી તો બધું ન્યાલ-બ્યાલ કાંઈ નથી. આહાહા...! ‘રજનીભાઈ’! આ બધા પૈસા-બૈસાથી ન્યાલ નથી એમ કહે છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- અમારે માટે તો પૈસા કિંમતી છે, આપની પાસે તો પૈસા...

ઉત્તર :- અહીં અમે ને તમે છે જ ક્યાં? અહીં તો આત્મા... આત્મા... આત્મા... આત્મા... પ્રભુ જ છે બધા. આહાહા...! બધા ભગવાનઆત્મા છે. દ્રવ્ય તરીકે તો બધા સાધર્મી છે. આહાહા...! કોઈ પ્રત્યે પ્રેમ કે દ્વેષ છે નહિ. આહાહા...! દ્રવ્ય તરીકે સાધર્મી લીધા છે. આહાહા...! અહીં અને બીજે એવો કોઈ ભેદ નથી. આહાહા...! ત્રણકાળમાં દ્રવ્ય નિર્મળાનંદ બધા દ્રવ્યો, એને એક સમયમાં જાણવા, છતાં અનંત... અનંત... અનંત... અનંતને જાણે, છતાં એક પર્યાયમાં બે ભાવ થાય કે મૂઢતા આવી જાય કે વિકલ્પ આવી જાય, એમ છે નહિ. આહાહા...!

‘આત્મા નિર્મૂઢ છે. સમસ્ત પાપરૂપી શૂરવીર શત્રુઓની સેના જેમાં પ્રવેશી શક્તી નથી...’ આહાહા...! પ્રભુ મહા વજ્રનો કિલ્લો છે. જ્ઞાન-આનંદ આદિ વજ્રનો કિલ્લો છે. એ વજ્રના કિલ્લામાં કોઈનો પ્રવેશ થતો નથી. વજ્રનો ગઢ હોય, વજ્રનો ગઢ. એમાં કોણ પ્રવેશ કરે? આહાહા...! અહીં કહે છે, કે ‘સમસ્ત પાપરૂપી શૂરવીર શત્રુ...’ એટલે ઉગ્રમાં ઉગ્ર જે પાપ. શૂરવીર, એની સેના, એ એક નહિ પણ એની સેના. આહાહા...! ‘પાપરૂપી શૂરવીર શત્રુઓની

સેના..’ તે પાપ કોણ? ‘સમસ્ત પાપરૂપી શૂરવીર...’ મહા વીરની જેમાં ઉંઘાઈ-અવળાઈ એવા શત્રુઓની સેનાનો સમૂહ ‘જેમાં પ્રવેશી શક્તી નથી...’ અડતો નથી જેને. આહાહા..!

‘એવા નિજ શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વરૂપ મહા દુર્ગમાં (કિલ્લામાં)...’ આહાહા..! ‘આફ્રિકા’માં છે ને? ત્યાં હબસીનો બહુ ભય. હબસીનો બહુ ભય. રસ્તામાં લૂંટી જ લ્યે. અમે જ્યાં પંદર લાખના મકાનમાં ઉતર્યા હતા ત્યાં ત્રણ પટારા (હતા). પહેલી એક શું કહેવાય એ? વંડી. પહેલા એક મોટી વંડી, પછી તારની એક વંડી, પછી અંદર લોઢાના તારની ત્રીજી વંડી. ત્રણમાંથી કોઈ આવી ન શકે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આ તો કુદરતી કિલ્લો છે.

ઉત્તર :- આ તો અંદરમાં કોઈ આવી શકે નહિ, બાપુ! આહાહા..!

એવા ‘શુદ્ધ અંતઃતત્ત્વરૂપ મહા દુર્ગમાં (કિલ્લામાં) વસતો હોવાથી આત્મા નિર્ભય છે.’ એમાં રહેવામાં આત્મા નિર્ભય છે. ‘એવો આ આત્મા ખરેખર ઉપાદેય છે.’ એવો આત્મા ઉપાદેય છે. પછી મોક્ષમાર્ગ નિશ્ચયને ઉપાદેય કહેવો, એ અપેક્ષિત છે. ખરેખર આ આત્મા ઉપાદેય છે, એને ઉપાદેયમાં સમ્યગ્દર્શન અને જ્ઞાન થાય છે, તો એને જન્મ-મરણનો અંત આવે છે.

(શ્રીતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)